

Nový znalecký zákon z pohledu trestního řízení

Marek Fryšták

katedra trestního práva

Znalec

- znalec je osoba na řízení před soudy nijak nezúčastněná, mající zvláštní odborné vědomosti, které získali ať již svým vzděláním, nebo praktickou činností, a mohou proto svými posudky objasnit soudu skutkový stav věci, který by pro jeho speciální povahu nemohl soudce sám proniknout (laický názor soudu nemůže nahradit odborný názor znalce -viz R 40/1972 – neplatí absolutně)
- znalcem je tak odborník, který splňuje zákonné předpoklady pro výkon znalecké činnosti, je vybrán a zapsán v seznamu znalců, znaleckých kanceláří a znaleckých ústavů pro příslušný obor a při podávání znaleckého posudku je zavázán speciálními zákonnými povinnostmi, které zajišťují jeho nestrannost a odbornou úroveň a kvalitu a procesní využitelnost podaného posudku

- znalec, který získal oprávnění k výkonu znalecké činnosti podle starého zákona o znalcích je oprávněn vykonávat znaleckou činnost po dobu 5 let ode dne nabytí účinnosti nového zákona, tedy do 1. ledna 2026
- těmto znalcům tedy automaticky nevznikne znalecké oprávnění podle nového zákona a po dobu tohoto přechodného období budou tito znalci mít toliko znalecké oprávnění dočasné
- toto (dočasné) znalecké oprávnění zanikne buď uplynutím přechodného období, anebo vznikem znaleckého oprávnění podle nového zákona, tedy novým zápisem do seznamu znalců, znaleckých kanceláří a znaleckých ústavů ve stejném oboru a odvětví, kdy musí splnit všechny podmínky pro jmenování znalcem podle tohoto zákona (§ 5)

- § 46/3 zákona o znalcích - výjimka z obecného ustanovení o vstupní zkoušce znalce
- požádá-li znalec jmenovaný podle dosavadních právních předpisů o vznik znaleckého oprávnění podle tohoto zákona před uplynutím přechodného období (tedy do 1.1.2026), považuje se zvláštní část vstupní zkoušky za splněnou
- tuto žádost může podat během přechodného období kdykoli
- za splněnou se považuje pouze zvláštní část zkoušky
- znalec však musí absolvovat obecnou část vstupní zkoušky včetně tzv. kurzu znaleckého minima
- toto přechodné ustanovení se samozřejmě vztahuje pouze k první žádosti o vznik znaleckého oprávnění, nikoli do budoucna pro všechny žádosti, které by si tento znalec podal

Znalecká kancelář

- znalecká kancelář je obchodní korporací podle zákona o obchodních korporacích
- jde např. o společnost s ručením omezeným nebo akciovou společnost - účelem vytvoření znaleckých kanceláří je dát znalcům a jiným osobám možnost podnikat
- znalecké oprávnění této kanceláře se pak přímo odvíjí od znaleckého oprávnění tohoto znalce či více znalců, přičemž rozsah znaleckého oprávnění znalecké kanceláře musí být stejný jako rozsah znaleckého oprávnění daného znalce
- znalecká kancelář vždy určí znalce, který vypracoval znalecký posudek, jelikož tato musí vykonávat znaleckou činnost pomocí znalce - tento znalec pak vystupuje před OČTŘ (srov. § 108 TR)
- zásadně tak bude znalecké oprávnění kanceláře stejné jako znalecká oprávnění znalců, jejichž prostřednictvím bude svou činnost vykonávat

- s účinností nové právní úpravy, tedy od 1. 1. 2021, není znalec, který je zaměstnancem, společníkem nebo členem znalecké kanceláře, oprávněn vykonávat současně znaleckou činnost samostatně
- tyto dvě možnosti nejsou vzájemně slučitelné
- s ohledem na možný střet zájmů, nezávislost, kvalitu znalecké činnosti a další aspekty, není možné umožnit jedné fyzické osobě, aby vykonávala činnost pro více znaleckých kanceláří, resp. samostatně i pro znaleckou kancelář či kanceláře, jelikož oprávnění znalecké kanceláře se odvozuje od znaleckých oprávnění jednotlivých znalců, pomocí nichž znaleckou činnost vykonává
- pokud je v § 105/4 TŘ uvedeno, že k vypracování znaleckého posudku je třeba přibrat znalce dva, postačí přibrání jedné znalecké kanceláře, ale tento posudek musí vypracovat znalci dva

Ústav (znalecký ústav)

- k podání znaleckého posudku může OČTŘ ve výjimečných, zvláště obtížných případech, vyžadujících zvláštního vědeckého posouzení, podle § 110 TŘ přibrat ústav - ústav by se neměl automaticky přibírat k vypracování revizního posudku bez splnění podmínek § 110 TŘ
- v případě ústavu jde o vysoké školy nebo jejich součásti, veřejné výzkumné instituce, státní podniky, ústavy, organizační složky státu, vnitřní organizační jednotky této složky nebo osoby veřejného práva (§ 7/1a zákona o znalcích)
- na rozdíl od znaleckých kanceláří ústav není právnickou osobou zabývající se znaleckou činností jako hlavním předmětem činnosti, ale jedná se o osoby, které vznikly nejčastěji jako veřejnoprávní instituce vědecké, vysokoškolské nebo výzkumné, jejichž hlavním předmětem činnosti je rozvíjení poznatků o nějakém oboru a měly by být prezentovány nejlepšími odborníky a speciálním technickým vybavením; tyto instituce mohou být potřebnou autoritou pro posouzení nejsložitějších otázek

- předmětem činnosti těchto subjektů je zpravidla jiná činnost než provádění znalecké činnosti - znalecká činnost tak není jejich hlavní činností
- není vyloučeno, aby se znaleckým ústavem stala i osoba soukromého práva (typicky např. soukromá vysoká škola), ale zákon o znalcích akcentuje primárně veřejnoprávní charakter znaleckých ústavů

Fyzická osoba (znalecký ústav) vykonávající znaleckou činnost jednorázově (znalec ad hoc)

- přibírá se k podání znaleckého posudku v případech, kdy není pro daný obor a odvětví a případně specializaci v seznamu znalců, znaleckých kanceláří a znaleckých ústavů zapsán žádný znalec, resp. nemůže znalecký posudek podat, nebo by podání znaleckého posudku znalcem bylo spojeno s nepřiměřenými náklady nebo obtížemi – viz zákon o znalcích (§ 26)
- možno vyžadovat znalecký posudek v zahraničí cestou právní pomoci - je otázkou, zda by byl takový znalec znalecký posudek vůbec ochoten vypracovat s ohledem na výši odměny stanovené vyhláškou o znalečném
- podle § 26/1 zákona o znalcích (znalec nezapsaný do seznamu), per analogiím, může OČTŘ přibrat (ustanovit) ad hoc ústav nezapsaný v uvedeném seznamu, pokud s tím tento ústav souhlasí a splňuje potřebnou odbornou kvalifikaci k podání znaleckého posudku nebo k přezkoumání posudku podaného znalcem

Odmítnutí znaleckého posudku

- znalec nemůže podat znalecký posudek (§ 105/2 věta druhá TŘ) pokud je z jeho vypracování podle jiného právního předpisu vyloučen (§ 18 zákona o znalcích)
- znalec nesmí provést znalecký úkon, jestliže lze mít důvodnou pochybnost o jeho nepodjatosti pro jeho poměr k věci, účastníkovi řízení nebo jeho zástupci, zadavateli, orgánu veřejné moci, který znalecký posudek zadal nebo provádí řízení nebo při jiném postupu správního orgánu, kde má být znalecký posudek použit
 - poměr k OČTŘ znamená příbuzenský či přátelský vztah znalce k osobám, které řízení provádějí
 - v rámci trestního řízení se jedná o vztah mezi znalcem a policejním orgánem, státním zástupcem nebo soudcem či přísedícím
 - vztah k účastníkům řízení znamená vztah znalce k dalším osobám, které jsou účastníky řízení např. v postavení poškozeného

- postačí důvodná pochybnost, resp. její existence, kdy znalec je totiž zastupitelný a je možno jej nahradit jiným znalcem
- z důvodů zajištění objektivity a věrohodnosti při zpracování znaleckého posudku je třeba, aby přibírající orgán rozhodl o případném vyloučení znalce, pokud znalec důvody k vyloučení uplatní nebo pokud takové skutečnosti vyjdou najevo jinak

- znalec může odmítnout podání znaleckého posudku z důvodů uvedených v § 99 a § 100 TŘ (§ 105/2 věta druhá TŘ)
- podle § 99 TŘ svědek nesmí být vyslechnut o okolnostech týkajících se utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, jež je povinen zachovat v tajnosti, ledaže byl této povinnosti příslušným orgánem zproštěn; zproštění lze odepřít jen tehdy, jestliže by výpověď způsobila státu vážnou škodu
- taktéž nesmí být vyslýchán tehdy, jestliže by svou výpovědí porušil státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže byl této povinnosti příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má, zproštěn

- podle § 100 TŘ má právo (ale nemusí) odepřít výpověď jako svědek příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh; jestliže je obviněných více a svědek je v uvedeném poměru jen k některému z nich, má právo odepřít výpověď stran jiných obviněných jen tehdy, nelze-li odloučit výpověď, která se jich týká, od výpovědi týkající se obviněného, k němuž je svědek v tomto poměru
- svědek je oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojení, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní
- o vyloučení znalce rozhodne ten OČTŘ, který znalce k vypracování znaleckého posudku přibral, v řízení před soudem předseda senátu

Vypracování odborného vyjádření

- podle § 105/5 TŘ lze požádat jakoukoliv fyzickou nebo právnickou osobu či státní orgán, pokud vykonávají činnost, z níž může orgán činný v trestním řízení usoudit, že jsou odborně způsobilí poskytnout odborné vyjádření
- o odborné vyjádření lze požádat i osobu, která je zapsána jako znalec v seznamu znalců, znaleckých kanceláří a znaleckých ústavů
- právní úprava obsažená v trestním řádu nikterak nevylučuje, aby o vypracování odborného vyjádření byla požádána i znalecká kancelář nebo znalecký ústav

VS Praha sp. zn. 10 To 31/2021 ze dne 4.5.2021

- výši znalečného určí orgán činný v trestním řízení, který znalce, znaleckou kancelář nebo znalecký ústav přibral (v souladu s jinými právními předpisy, čímž je myšleno v souladu se zákonem o znalcích a vyhláškou o znalečném (§ 110b TŘ)
- § 12/2 TŘ – orgány činnými v trestním řízení se rozumí soud, státní zástupce a policejní orgán
- pokud tedy znalce přibral v přípravném řízení policejní orgán, asistentka předsedy senátu nepostupovala procesně konformně, když o vyúčtování znalečného předloženého znalkyní rozhodla, neboť k takovému rozhodnutí nebyla vůbec věcně příslušná
- jakkoliv vrchní soud považuje § § 110b TŘ u zakotvené určení věcné příslušnosti za podstatně méně praktické (do 1.1.2021 předseda senátu), přičemž o motivaci zákonodárce pro tuto změnu se lze jen dohadovat, neboť důvodová zpráva k výše uvedenému novelizačnímu zákonu v tomto ohledu zcela mlčí, je nutno novou zákonnou úpravu respektovat nepřichází v úvahu, aby zaujal takové výkladové stanovisko k tomuto zákonnému ustanovení, které by bylo v přímém rozporu s jeho výslovným zněním

- pokud znalece přijme nikoli policejní orgán, ale stání zástupce či soud, má státní zástupce, soud finanční prostředky na proplacení?
- podle § 34 zák. o znalcích by měl OČTŘ, který rozhodl o ustanovení znalce, byl měl o znalečném rozhodnout bez zbytečného odkladu, nejpozději do 30 dnů od doručení vyúčtování (§ 34 zákona o znalcích)
- v případě souhlasu s výší účtovaného znalečného je toto třeba uhradit bez zbytečného odkladu, ale nejpozději do 15 dnů po jeho přiznání (30+15 dnů od podání vyúčtování znalcem) – neplatí pokud OČTŘ s výší znalečného nesouhlasí
- Ústavní soud konstatuje, že pokud znalec provede dle pokynů orgánu, který jej přibral do řízení, řádně a včas posudek, vzniká mu legitimní očekávání na odměnu určenou dle právních předpisů (§ 17 až 19 zákona o znalcích a tlumočnících a § 16 až 29 vyhlášky o znalcích a tlumočnících) – viz náleží ÚS ze dne 22. 10. 2003, sp. zn. I. ÚS 360/03, publikovaný ve Sbírce nálezů a rozhodnutí pod U 22/31 SbNU 339

- takový nárok však má majetkovou povahu, a spadá proto pod ochranu čl. 1/1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě jako ochrana vlastnictví, což potvrzuje judikatura ESLP (*Beyeler proti Itálii, Zwierzynski proti Polsku*)
- právo domáhat se legitimního majetkového nároku spadá pod ochranu čl. 6/1 Úmluvy a pochopitelně také pod ochranu čl. 36/2 Listiny, tj. správní rozhodnutí o takovém nároku podléhá řádnému soudnímu přezkumu

Materiál k přípravě na obecnou část vstupní zkoušky znalce ze dne 28.5.2021

- pokud se znalec bez dostatečné omluvy na základě předvolání nedostaví, neuposlechne tak příkaz orgánu činného v trestním řízení, který mu byl dán podle trestního řádu, a může mu být podle § 66 TŘ uložena pořádková pokuta, a to opakovaně až do výše 50 000 Kč (§ 66 TŘ) nebo v případě, že znalec je právnickou osobou, a to opětovně opakovaně až do výše 500 000 Kč (§ 36/2 TOPO)
- následkem nedostavení se nemůže být předvedení podle § 98 TŘ jako v případě svědka, byť tento materiál tuto možnost připouští
- funkce svědka a znalce je neslučitelná; pokud je někdo v uvedené věci svědkem, nemůže být v téže věci přibrán jako znalec; pokud je někdo přibrán jako znalec, nemůže být po zpracování znaleckého posudku při svém výsledku vyslýchán v procesním postavení svědka, tj. podle procesních předpisů platných pro výslech svědka, ale musí být vyslýchán podle procesních předpisů platných pro výslech znalce (Rt 11/1977)

- znalec není svědkem, není ani orgánem činným v trestním řízení a není ani stranou v řízení před soudem - je to osoba se speciálními znalostmi v příslušném oboru, kterou přibírá OČTŘ za účelem podání objektivního znaleckého posudku o skutečnosti důležité pro trestní řízení
- § 98 TŘ hovoří o předvedení svědka – materiál připouští nepřípustnou analogii
- při provádění úkonů trestního řízení lze do těchto práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona (§ 12/4 TŘ)

FRYŠTÁK, Marek. Znalecké dokazování v trestním řízení. 2. podst. přepr. a doplněné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. 132 s. Právní monografie. ISBN 978-80-7676-063-9.

Děkuji za pozornost

Otázky...???

prof. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.

Katedra trestního práva

Proděkan pro vědu a výzkum

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Veveří 70, 611 80 Brno

Tel. + 420 549 493 870, Fax. + 420 541 213 162

E-mail: Marek.Frystak@law.muni.cz